

درآمدهای هنگفت نفتی در ۲/۵ سال گذشته در کجا مصرف شده است

"چکاد واردات"

اکرم سادات موسویان
am_152@yahoo.com

تجارت، شاهد بهبود تراز بازرگانی در سال‌های ۸۲-۸۰ هستیم که به رغم منفی بودن نشان از فزونی واردات بر صادرات، از روندی مساعد و رو به رشد حکایت دارد. این روند مثبت به یکباره در سال ۸۳ رو به افول گذاشته و پس از کش و قوس‌هایی در سال ۸۶، به رقمی بی‌سابقه رسید که پیش‌بینی می‌شود با افزایش واردات میوه و گوشت به منظور تنظیم بازار شب‌عید، به رکورد نگران‌کننده ۵ میلیارد دلار در زمینه واردات افزایش یابد (جدول ۱).

اما پاسخ‌وزیر کشاورزی در این خصوص همانند برخی موارد مشابه، اتهام را متوجه سال‌های قبل می‌کند. اینکه در آن سال‌ها آمارها درست اعلام نشده و اقلامی مانند کود، سم و توتون جزو اقلام وارداتی محاسبه نگردیده است. اما آنچه از آمارها برمی‌آید نشان می‌دهد که این فاصله‌های زیاد نمی‌تواند تنها به دلیل احتساب اقلامی مانند موارد ذکر شده باشد.

از سویی دیگر، هنگامی که واردات محصولات کشاورزی به تفکیک گروه‌های کالایی مورد بررسی قرار گیرد، چند نکته‌ی حایز اهمیت به دست می‌آید. نخست اینکه واردات میوه، به یکباره از سال ۸۴ رشد چشمگیری داشته و در مبادین میوه و تره‌بار از پرتقال‌های مصری رفته تا سیب‌های لبنانی به وفور یافت می‌شود. جالب اینجاست که پرتقال‌های مصری حتی با قیمت کمتر از پرتقال‌های ایرانی به فروش می‌رسد و این خود علامت سوال را در ذهن ایجاد می‌کند که چرا بایستی قیمت تمام‌شده‌ی محصولی در داخل کشور از قیمت تمام‌شده‌ی یک کالای مصری با هزینه‌ی حمل‌بالاتی آن بیشتر باشد؟

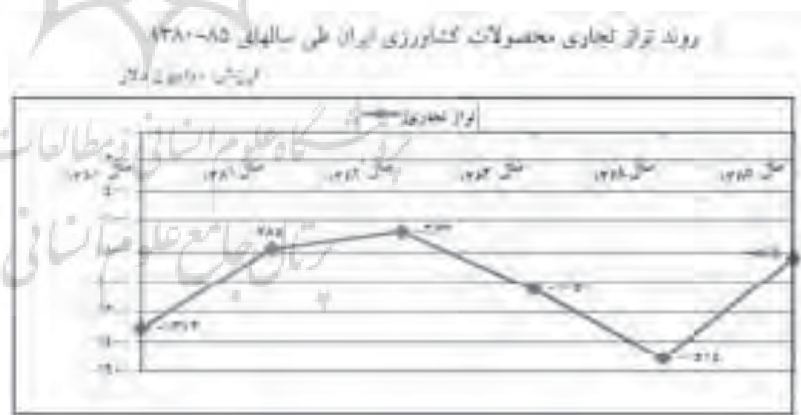
کارشناسان اعتقاد دارند اصول اولیه علم اقتصاد نیز در این بخش به کار گرفته نشده است. چرا که اگر باغداران ایرانی مورد حمایت قرار گیرند و تولید به صورت صنعتی و با تفکر

تولید کالای خاص کافی است و داشته‌هایی مانند خاک حاصلخیز، بارندگی مناسب و آب و هوای چهار فصل موقعیت مطلوبی را برای کشاورزی در این کشور پهن‌رزم زده است. از دیگر سو خاویار، زعفران، پسته، میگو، میوه‌های تازه و... ایران نیز در دنیا جزو برترین‌ها- حتی با Brand کشورهای دیگری نظیر امارات و اسپانیا- محسوب می‌شوند. با وجود همه‌ی اینها اما فقدان عزم ملی برای صادرات شرایط را به گونه‌ای رقم زده که آن چه در این سال‌ها در بخش کشاورزی دیده شده نه افزایش صادرات که افزایش واردات بوده است. به طوری که براساس اعلام وزیر جهاد کشاورزی، تراز بازرگانی کشاورزی طی ۹ ماهه اول امسال به رقم بی‌سابقه منفی یک میلیارد و هفتصد میلیون دلار رسیده که به نظر می‌رسد صادرات ۲/۳ میلیارد دلاری در مقابل واردات ۴ میلیارد دلاری چنین فاصله‌ای را ایجاد نموده است. با نگاهی به آمارهای گمرک ایران و سازمان توسعه

امروزه توسعه صادرات غیر نفتی نه تنها عاملی برای افزایش درآمد ارزی به شمار می‌رود، بلکه به عنوان راهبردی موثر برای رشد و توسعه اقتصادی کشورها به کار برده می‌شود. اگرچه فزونی ارزش صادرات بر واردات یک کشور به ظاهر تنها موجب افزایش تراز تجاری آن می‌گردد، اما واقعیت امر این است که در موازنه‌ی قدرت‌ها در دنیای امروز، نقش اقتصاد بیش از پیش افزایش یافته و کشوری که بر روی مزیت‌های نسبی خود در صادرات برنامه‌ریزی می‌کند، افزایش قدرت اقتصادی و بالتبع قدرت سیاسی خود را پدید آورده است. در این بین کشورهایی که با داشتن مزیت‌های نسبی در تولید محصولات خاص، به سبب سیاست‌گذاری‌های نادرست و عدم برنامه‌ریزی صحیح، خود را از این مزیت بی‌بهره سازند تنها به یک تماشاجی در بازار پرقابله امروز بدل شده و دست کشورهای دیگر را برای بهره‌مندی از این فرصت‌ها باز خواهند گذاشت.

اما با نگاهی به شرایط فعلی مشخص می‌شود که ایران جزو معدود کشورهای است که از انواع منابع طبیعی و معدنی به وفور برخوردار است. از دریای "گران‌بهای" خزر در شمال کشور تا خلیج فارس در جنوب، از معادن غنی فلزات تا چاه‌های سرشار نفت و گاز، و بالاخره از جنگل‌ها و شالیزارهای شمال تا باغستان‌ها و تاکستان‌های مرکزی و جنوب کشور، همه و همه نشان از لطف معبود و برخوردار بودن از مزیت‌های فراوان برای تولید و صادرات دارد. نکته‌ی قابل‌تأمل آن است که هر کدام از موارد بالا به تنهایی برای پیش‌تاز بودن کشوری در

جدول ۱

جدول ۲

واردات به تفکیک گروه کالایی بخش محصولات کشاورزی طی سالهای ۱۳۸۰-۸۵

وزن، واردات ارز، ۱۰۰ میلیون دلار

گروه	سال ۱۳۸۵		سال ۱۳۸۴		سال ۱۳۸۳		سال ۱۳۸۲		سال ۱۳۸۱		سال ۱۳۸۰	
	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش
میوه	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵	۱۱۵
حبوبات	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷
محصولات غیرغذایی	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸	۱۹۸
کلی	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰

منبع: آمار گمرک ایران

جدول ۳

۱۹۸۰ و ۱۹۸۱ و ۱۹۸۲ و ۱۹۸۳ و ۱۹۸۴ و ۱۹۸۵ و ۱۹۸۶ و ۱۹۸۷ و ۱۹۸۸ و ۱۹۸۹ و ۱۹۹۰ و ۱۹۹۱ و ۱۹۹۲ و ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴ و ۱۹۹۵ و ۱۹۹۶ و ۱۹۹۷ و ۱۹۹۸ و ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴ و ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ و ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ و ۲۰۲۵ و ۲۰۲۶ و ۲۰۲۷ و ۲۰۲۸ و ۲۰۲۹ و ۲۰۳۰

ردیف	نام گروه	سال ۱۳۸۵		سال ۱۳۸۶		تغییر درصد
		ارزش	وزن	ارزش	وزن	
۱	روغن خالص سویا	۹۹۶	۱۰۲	۱۰۱۰	۱۰۲	۰.۸
۲	ماهی‌گیران (ماهی خوراک)	۳۳۷	۲۰۷	۳۳۷	۲۰۷	۰.۰
۳	پارچه‌های پارچه‌ای	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۴	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۵	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۶	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۷	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۸	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۹	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۱۰	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۱۱	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۱۲	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۱۳	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۱۴	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰
۱۵	پارچه‌های پارچه‌ای (پارچه‌های پارچه‌ای)	۱۴۳	۱۳۰	۱۴۳	۱۳۰	۰.۰

جدول ۴

بازارهای عمده صادرکننده محصولات کشاورزی به حج (از زمان طرح سال ۱۳۸۵ و مقایسه آن با سال ۱۳۸۴)

ردیف	نام گروه	سال ۱۳۸۴		سال ۱۳۸۵		تغییر درصد
		ارزش	وزن	ارزش	وزن	
۱	سویا	۲۴۲.۰	۲۰.۰	۲۴۲.۰	۲۰.۰	۰.۰
۲	برنج	۸۰۳.۸	۲۰۸.۲	۸۰۳.۸	۲۰۸.۲	۰.۰
۳	اموات متعلقه عربی	۳۸۲.۳	۳۰.۸	۳۸۲.۳	۳۰.۸	۰.۰
۴	قلمند	۵۲۲.۳	۱۷۸.۰	۵۲۲.۳	۱۷۸.۰	۰.۰
۵	انگلیس	۶۱.۸	۲۵۰.۳	۶۱.۸	۲۵۰.۳	۰.۰
۶	پاکستان	۲۰۱.۷	۱۲۶.۹	۲۰۱.۷	۱۲۶.۹	۰.۰
۷	عسل	۲۱۶.۳	۱۲۱.۲	۲۱۶.۳	۱۲۱.۲	۰.۰
۸	انگلیز	۳۷۲.۳	۹۹.۰	۳۷۲.۳	۹۹.۰	۰.۰
۹	نیپال	۳۰۸.۸	۸۵.۸	۳۰۸.۸	۸۵.۸	۰.۰
۱۰	فاناما	۳۵۸.۲	۸۹.۳	۳۵۸.۲	۸۹.۳	۰.۰

صنعتی صورت پذیرد، با استفاده از اصل "صرفه جویی به مقیاس" قیمت تمام شده محصولات ما نیز در سطح جهان رقابتی خواهد بود. علاوه بر این که اضافه محصول تولید شده مازاد بر تقاضای داخل کشور را می توان در بازارهای خارجی به فروش رساند و پس از تامین تقاضای داخلی، روند افزایش صادرات را نیز بهبود بخشید.

اما نکته دومی که در این جدول بیشتر به چشم می خورد، در زمینه حیوانات است. همان طور که در جدول زیر نشان داده شده، واردات حیوانات در سال ۸۱ و ۸۲ به رقم صفر رسیده است، اما پس از آن دوباره واردات آغاز گردیده و به نگاه در سال ۸۵ به رقم قابل ملاحظه ای رسیده است. در عین حال این روند در سال ۸۶ نیز ادامه یافته و اگر به بازارهای عمده فروشی تهران توجه شود، با انواع و اقسام حیواناتی مواجه خواهید شد که از کشورهای مختلف وارد شده است؛ از لیبیای کانادایی گرفته تا حیوانات چینی و انواع برنج های هندی. این روند به وضوح نشان از تغییر سیاست ها در این بخش از سال ۱۳۸۳ دارد که واردات بیشتر را نشانه گرفته است. ای کاش همراه با این آمار و ارقام تحلیل هایی نیز از سوی مسوولین امر و سیاست گذاران این برنامه ارایه می شد تا دلیل این تغییرات سیاست ناگهانی آشکار گردد، هر چند به گفته ی برخی مسوولین این تنها بازی با آمار است و در گذشته نیز همین روند وجود داشته است (جدول ۲).

اقلام عمده وارداتی

در ادامه ی این روند و با بررسی آمار موجود، اقلام عمده وارداتی کشور سویا، ذرت، برنج، گندم و گوشت قرمز گزارش شده است. و این امر در حالی است که هنوز چند صباحی از جشن خودکفایی در تولید گندم نمی گذرد و برنج تولیدی در کشور نیز جزو مرغوب ترین برنج ها در دنیا محسوب می شود. هر چند ممکن است واردات برنج از کشورهای دیگر نیز صورت پذیرد، اما به علت مزیت نسبی که ایران در تولید برنج دارد و با توجه به سطح شالیزارهای زیر کشت، این کالا نباید جزو اقلام عمده وارداتی کشور باشد. در زمینه گوشت قرمز نیز وزیر جهاد کشاورزی پیش تر بارها اعلام کرده بود که تولید داخل تامین کننده گوشت قرمز کشور خواهد بود و در این زمینه نیازی به واردات احساس نمی شود.

وی در توضیح این تناقضات روند الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی را مطرح ساخت و لزوم آزادسازی تجارت و منع اقدامات تعرفه ای را یادآور شد و بیان نمود که چون کشور در حال صادرات دام زنده است، بنابراین واردات گوشت منعی نخواهد داشت (جدول ۳).

در این میان خالی از لطف نیست نگاهی نیز به بازارهای عمده صادرکننده محصولات کشاورزی به ایران داشته باشیم. در جدول زیر سوئیس صدرنشین بود و پس از آن برزیل و امارات متحده قرار دارند که بیشترین ارزش را به خود اختصاص داده اند. اما به این نکته را نیز باید اشاره کنیم که ارزش کالاهای وارداتی از دو کشور برزیل و امارات در سال ۸۵ نسبت به ۸۴ کاهش داشته است. در این بین بیشترین

آن که به مدیران و عزل و نصب های مختلف و بعضا بیش از حد آنها مربوط باشد ناشی از ضعف ساختار مدیریتی کشور در جذب، پرورش و حفظ نخبگان در بدنه سازمان می باشد. برنامه ها همانند اغلب کشورهای در حال توسعه کوتاه مدت بوده و با عزل یک مدیر و نصب مدیر بعدی بدون نتیجه رها می شوند. عدم پاسخگویی مدیران، نپذیرفتن مسوولیت اشتباهات و نسبت دادن آن به عوامل غیر واقعی، به بخشی از سیاست ها و استراتژی های مدیران تبدیل شده است. از سوی دیگر به علت عدم ثبات در ساختارها، افراد و حتی برنامه ها، سرمایه گذاری های بلندمدت به ندرت صورت می پذیرد. و همه این عوامل دست به دست هم داده اند تا رکودی کم سابقه در بخش کشاورزی رقم بخورد.

اقبال نسبت به کشور تایلند وجود داشته که با درصد تغییر ۱۴۳۴/۹ میلیون دلار به عنوان چهارمین کشور صادرکننده محصولات کشاورزی به ایران شناخته شده است. (جدول ۴)

"کی بود کی بود، من نبودم!"

در این کس و قوس ها، آن چه بیش از همه آزاردهنده است فرآکنی برخی مسوولین و عدم برنامه ریزی صحیح در راستای سند چشم انداز توسعه و برنامه های توسعه اقتصادی می باشد. اسناد و برنامه هایی که تنها در حد یک حرف و شعار باقی مانده اند آن هم حرف و شعاری که بسیاری از افراد جامعه از آن بی اطلاعند و برخی مسوولین حتی آن را مطالعه ننموده اند. اینکه ما در بخش کشاورزی نیز به مانند بسیاری از بخش های دیگر با مشکلات جدی مواجه هستیم پیش از